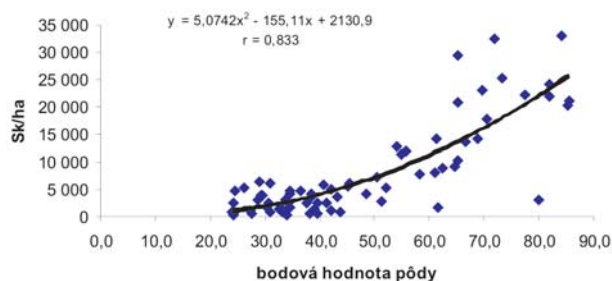

Využívanie pôdy vo väzbe na hodnotové hľadiská spoločnosti

Životné podmienky a následne kvalita života človeka priamo aj nepriamo závisia od dostupnosti environmentálnych statkov a služieb. V tomto zmysle, pôda prostredníctvom svojich funkcií má určité ekologické, sociálne a ekonomické hodnoty. Typickým príkladom ekologických hodnôt pôdy sú ich ekologické funkcie. Nie je to len otázka regulácie kolobehu vody a látok, resp. ich transformácie, ale aj etické a estetické hodnoty vo vzťahu ku krajine a životným podmienkam človeka. Sociálne hodnoty pôdy možno identifikovať tak v oblasti zdravia ľudí, ako aj zachovania alternatív jej ďalšieho využitia vo väzbe na formovanie životných podmienok človeka (welfare). V podmienkach Slovenska je dostatok potravín skôr ekonomickým problémom, než problémom produkčnej schopnosti poľnohospodárskej pôdy. Súčasne kvalitná pôda poskytuje hodnotu možnosti alternatív ako určitý podklad pre perspektívu bezpečnej budúcnosti vo vzťahu k životným podmienkam človeka.

Najčastejšie sa pôda dáva do súvisu s ekonomickými hodnotami a spravidla zahŕňa produkčnú funkciu prípadne sociálno-ekonomické funkcie pôdy (zdroj surovín, priestor pre hospodárske aktivity človeka a bytovú výstavbu), ktoré zároveň znižujú hodnotu možnosti a alternatív. Aktivity v poľnohospodárskom sektore sú primárne založené na využívaní produkčnej funkcie poľnohospodárskej pôdy. Závislosť finančných výnosov v poľnohospodárstve (osobitne rastlinnej výroby) od produktivity pôdy je štatisticky vysoko preukazná.

Obr. 1. Závislosť výnosov z rastlinnej výroby (Sk.ha⁻¹) od bodovej hodnoty produkčného potenciálu pôd okresov Slovenska v roku 2003

Napriek tomu využívanie poľnohospodárskej pôdy málo ovplyvňuje podiel tohto odvetvia na hrubom domácom produkte (4,7 % v roku 2004), ako aj zamestnanosť obyvateľstva (5,14 % v roku 2004), ktorá bude i v budúcnosti (bez ohľadu na vývoj kvality pôdy) postupne klesať. Naopak, sociálno-ekonomické funkcie pôdy, založené častokrát na trvalých záberoch poľnohospodárskej pôdy, vytvárajú podmienky pre tvorbu nových pracovných miest (čo ovplyvňuje zamestnanosť), prípadne migráciu obyvateľstva z vidieka do miest, ktoré sú taktiež súčasťou ekonomických hodnôt pôdy. Pri trvalých záberoch pôdy samotná kvalita pôdy je menej rozhodujúca než poloha pozemkov voči infraštruktúre, s preferenciou čo najmenej svahovitosti a vylúčením extrémnej zrnitosti pôdy. Ako vyplýva z publikovaných údajov, v podmienkach Slovenska sa migrácia populácie sústreďuje do ekonomicky rozvinutých regiónov – Bratislavský kraj, okres Galanta, Nitra, Zvolen, Žilina, Prešov a Košice.

Treba zdôrazniť, že v celosvetovom meradle dominujú ekonomicky orientované spoločenské záujmy, a to napriek

skutočnosti, že spoločnosť sa hlási k viacerým ekologickým a sociálnym hodnotám pôdy a krajiny. Inými slovami – spoločnosť jednoznačne inklinuje k ekonomike. Dôsledky preferovania ekonomických záujmov, častokrát spojené s neochotou hľadať kompromisné riešenia vo vzťahu k ochrane zložiek prírodného prostredia, sa skôr či neskôr premietajú do degradácie pôdy a krajiny.

Je nesporné, že degradácia pôdy, resp. krajiny, úzko súvisí s aktivitami človeka, čo dokumentuje celý rad publikácií. Štruktúra a trendy v spotrebe (materiálnych) produktov sú rozhodujúcim faktorom ovplyvňujúcim atmosféru, využitie krajiny a biogeochemických cyklov. Neustále rastúca spotreba materiálov, energie spojená s rastom príjmov je jednou zo základných čŕt konzumnej spoločnosti a odráža nezáujem jednotlivcov o stav životného prostredia a jeho zlepšenie. Spoločným menovateľom všetkých sociálno-ekonomických hybných síl je uspokojovanie rastúcich potrieb človeka.

Napriek tomu, že ekonomický rast a rast životnej úrovne ako všeobecná požiadavka tak chudobných, ako aj bohatých krajín sám o sebe nezaručuje ľuďom ani šťastie ani kvalitu životného prostredia, ľudia sú presvedčení, že

(hospodársky, resp. ekonomický) rast je kľúčom k ich lepšej budúcnosti a robia všetko preto, aby tento rast dosahovali. Zrejme jedinou zjednocujúcou platformou, na základe ktorej môže dôjsť k zmenám hodnotového systému spoločnosti vo vzťahu k pôde a ostatným zložkám životného prostredia, je kvalita ľudského života. Ako naznačuje globálny vývoj Zeme v poslednom období, klimatická zmena a veľké výkyvy počasia sa stávajú významným faktorom, ktorý jednoznačne ovplyvní kvalitu ľudského života.

Určitú deformáciu hodnotového hľadiska spoločnosti naznačuje aj oceňovanie ekologických funkcií pôdy. Pokiaľ hovoríme o cene poľnohospodárskej pôdy, tak rozlišujeme medzi úradnou a trhovou cenou. Úradné ceny poľnohospodárskej pôdy sa v závislosti od účelu v súčasnosti stanovujú nasledovne:

1. Pre stanovenie hodnoty ornej pôdy za účelom platenia daní z nehnuteľností sa vychádza zo zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady. Podľa tohto zákona je pre každé katastrálne územie určená hodnota jedného m² ornej pôdy a

trvalých trávnych porastov. Hodnota orných pôd sa v jednotlivých katastrálnych územiach Slovenska pohybuje v intervale 1,95 – 35,17 Sk.m², hodnota trvalých trávnych

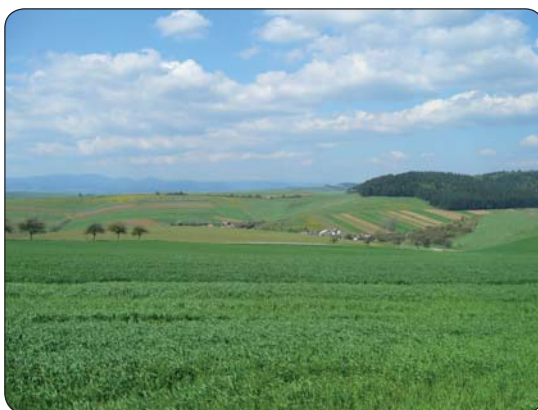
Erózia pôdy

porastov v intervale 0,50 – 9,05 Sk.m². Priemerná hodnota orných pôd Slovenska je 15,90 Sk.m² a trvalých trávnych porastov 1,21 Sk.m².

2. Pre stanovenie hodnoty pozemkov na účely pozemkových úprav platí vyhláška MP SR č. 38/2005 Z. z. o určení hodnoty pozemkov a porastov na nich. Podľa tohto zákona je pre každú bonitovanú pôdno-ekologickú jednotku (BPEJ) v sedemmiestnom tvare určená hodnota pozemku, ktorý tvorí poľnohospodársku pôdu a ostatnú plochu v Sk za m². Sadzba za poľnohospodársku pôdu sa pohybuje v intervale 0,65 – 12,10 Sk.m².

3. Pre účely výpočtu výšky nájmu z užívania poľnohospodárskej pôdy sa hodnota pôdy stanovuje podľa vyhlášky MP SR č. 38/2005 Z. z. o určení hodnoty pozemkov a porastov na nich (teda použije sa obdobná vyhláška ako pri pozemkových úpravách).

4. Pre stanovenie hodnoty pôdy, ak kupujúcim je štátna organizácia, resp. Slovenský pozemkový fond, sa využíva znalecký posudok vyhotovený v súlade s platnou vyhláškou č. 492/2004 Z. z. o stanovení všeobecnej hodnoty majetku. Výška ceny poľnohospodárskej pôdy nesmie byť v rozpore so zákonom č.68/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 18/1996 Z. z. o cenách. Trhovú cenu pôdy

Hincovce

ovplyvňuje viacero faktorov: dopyt a ponuka v mieste polohy pozemkov, makropoložka pozemkov (poloha okresov v rámci SR, mikropoložka pozemkov, t. j. poloha pozemkov v rámci okresu, prístup k pozemku, infraštruktúra, produkčná schopnosť – bonita pôdy, kúpna cena predávanej pôdy sa tvorí predovšetkým na voľnom trhu, odvíjajúc sa od ponuky a dopytu, a trhové ceny poľnohospodárskej pôdy bez rozlíšenia účelu ich ďalšieho využitia sú vyššie najmä v poľnohospodársky produkčných okresoch a okresoch s rozvinutým turistickým ruchom.

Z všeobecného porovnania úradných a trhových cien je cítiť určitý nedostatok v oceňovaní poľnohospodárskej pôdy. Tento paradox vyrástol z ekonomického hodnotenia poľnohospodárskej pôdy, kde základ výpočtu úradnej ceny poľnohospodárskej pôdy tvorí spomínané vyčísľovanie pomocou BPEJ. Cena pôdy by nemala byť daná iba „pozemkovou rentou“ a predpokladanými výnosmi, ktoré z pôdy získame, ale aj ďalšími neekonomickými hodnotovými aspektmi, tzv. ekologickým ohodnotením pôdy.

Väčšinu služieb ekosystému, a platí to aj pre ekologické funkcie pôdy, nie je jednoduché priamo premietnuť do tržnej ekonomiky. Ako vyplýva z celého radu prác hodnotenie

nepriamych trhových nákladov spojených s hodnotením regulačných služieb ekosystému (a taktiež aj regulačných funkcií pôdy) sa spravidla orientuje predovšetkým na:

A: náklady, ktoré sa ušetrili, resp. ktorým sa predišlo vďaka výkonnosti funkcie (avoided cost), napr. záplavy, filtrácia vody alebo zhodnocovanie odpadu [v tomto prípade možno uvažovať o prínosoch z regulácie degradácie prostredia pre zdravie ľudí (choroby, úmrtnosť a pod.) a ekologických prínosoch z regulácie degračných procesov (biologická diverzita)].

B: kompenzačné náklady (replacement cost), ktoré súvisia s návrátením poškodeného prírodného prostredia do pôvodného stavu.

Priemerná ekonomická hodnota vybraných ekologických funkcií v rámci poľnohospodárskych pôd (Vilček, Bujnovský, 2008) je odhadnutá nasledovne: schopnosť pôdy akumulovať vodu 5 000 €·ha⁻¹, filtrácia organických polutantov vodu 4 000 €·ha⁻¹ (v podstate zahŕňa aj anorganické polutanty) a 3 800 €·ha⁻¹ transformácia organických polutantov.

Ako uvádza Buday a kol. (2006) pomocou metódy určenia nákladov súvisiacich s nápravou následkov vyplývajúcich zo zníženia pozitívnej externality, resp. konkrétnej služby ekosystému (protipovodňová ochrana, prevencia vodnej

erózie, absorpcia SO₂ a NO₂, zhodnocovania a zneškodňovania organického odpadu) boli uvedené funkcie (v období 2001 – 2004) sumárne ocenené v rozpätí 440 – 560 €/ha. Linkeš a kol. (1996), mimoprodukčné funkcie pôdy SR ocenili na 780 €/ha.

Hodnotenie pôdy a jej ekologických funkcií sa ukazuje ako možná cesta pre zlepšenie ochrany pôdy predovšetkým pri modifikácii ceny pôdy pri jej trvalých záberoch. Význam ekonomiky vo vzťahu k ochrane pôdy a prírodných zdrojov spočíva predovšetkým v podpore, resp. stimulácii ich ochrany a trvalo udržateľného využívania. Metódy ekonomického hodnotenia však nemôžu zachytiť normatívne a etické aspekty hodnotenia ekologických funkcií pôdy. Súčasne oceňovanie nemôže byť použité ako základ pre formovanie etických hodnôt bezprostredne spojených s postojom človeka k pôde a jej degradácii, ktoré globálna spoločnosť tak naliehavo potrebuje.

(Pozn. red.: Príspevok *Dusičanová smernica – nástroj na ochranu vodných zdrojov pred znečistením z poľnohospodárstva* nájdete v prílohe na s. 16 – 18.)

Radoslav Bujnovský, Jozef Vilček

Výskumný ústav pôdozvedectva a ochrany pôdy Bratislava

Slovensko v programe LIFE+ v roku 2008

Európska komisia koncom októbra schválila zo 700 predložených návrhov financovanie 143 nových projektov 21 členských krajín EÚ v rámci prvej výzvy na predkladanie ponúk pre program LIFE+ (2007 až 2013) – **európsky fond pre životné prostredie**. Projekty pochádzajú z celej EÚ a týkajú sa činností v oblasti ochrany prírody, politiky v oblasti životného prostredia a komunikácie. Predstavujú celkovú investíciu vo výške 367 miliónov eur, z čoho EÚ poskytne 186 miliónov. Časť finančnej pomoci poputuje aj na Slovensko.

V komponente LIFE+ **Príroda a biodiverzita** bol totiž schválený jeden slovenský projekt **Ochrana ohrozených druhov vtákov v prirodzených biotopoch dunajských luhov**. Projekt predstavuje jedinečný viacsektorový prístup k riešeniu problematiky ochrany vtáctva na rieke Dunaj. Predkladateľ projektu je Bratislavské regionálne a ochranné združenie, ktoré je nezávislou mimovládnu organizáciou. Partneri projektu sú štátny podnik Vodohospodárska výstavba, poľnohospodárske družstvo Agravia, s. r. o., z Komárna, Katedra zoológie Prírodovedeckej fakulty UK, maďarský Dunajský vodohospodársky podnik ÉDUVIZIG a maďarské Združenie ochrany prírody Žitného ostrova SZITE. Projekt sa bude realizovať od 1. januára 2009 do 30. júna 2013. Celkové náklady projektu sú 4,5 mil. eur, z čoho je polovica grant Európskej komisie.

Hlavným cieľom projektu je zlepšiť a stabilizovať súčasný stav ochrany cieľových druhov vodných vtákov. Tomuto cieľu napomôžu aktivity ako obnova vodného režimu a prírodnej riečnej dynamiky, zlepšenie hydrologických podmienok v oblastiach s regulovaným vodným tokom, začiatok prírodnej tvorby a sukcesie lužných biotopov, napojenie systému ramien, obnova aluviálnych lúk a prirodzených lesných biotopov, rybochodov a podobne. Navrhované aktivity sa zameriavajú na ochranu ohrozených druhov vtákov ekosystémovým prístupom – ochrana biotopov a potravinového reťazca rôznymi opatreniami. Projektové aktivity podporia vtáčí populácie obnovou mokradí Istragovského močiaru, riečnych ramien Dunajské kriviny, Medvedovského ramena a Veľkolélske rameno, obnova nížinných lúk a prirodzených hniezdných oblastí, výsadba pôvodných druhov stromov – obnova prirodzených vtáčích úkrytových a hniezdných oblastí, obnova strmých riečnych brehov, podpora

potravnej základne vtákov, tvorba rybochodov na dvoch strategických miestach ramennej sústavy.

Projekt významne prispieje k implementácii siete NATURA 2000 na miestnej a regionálnej úrovni prostredníctvom podpory populácie viacerých kritériových druhov Chráneného vtáčieho územia Dunajské luhy: bocian čierny (*Ciconia nigra*), orliak morský (*Haliaeetus albicilla*), haja tmavá (*Milvus migrans*), rybárík riečny (*Alcedo atthis*), bučačík močiarň (*Ixobrychus minutus*), chavkoš nočný (*Nycticorax nycticorax*), brehulka hnedá (*Riparia riparia*), volavka striebriстая (*Egretta garzetta*), volavka purpurová (*Ardea purpurea*). Implementácia špecifických ochranných a obnovných opatrení takisto napomôže zlepšeniu stavu ochrany 9 navrhovaných území európskeho významu: SKUEV0064 Bratislavské luhy, SKUEV0090 Dunajské luhy, SKUEV0182 Čičovské luhy, SKUEV0183 Veľkolélsky ostrov, SKUEV0269 Ostrovné lúčky, SKUEV0270 Hrušovská zdrž, SKUEV0293 Kľúčovské rameno, SKUEV0295 Biskupické luhy a SKUEV0393 Dunaj.

Z vodohospodárskeho hľadiska je dôležité aj to, že projekt zlepši možnosti manipulácie vodohospodárskymi úpravami v slovenskej časti ramennej sústavy vodného toku Dunaj. Projekt takisto prispieje k zvýšeniu povedomia o sieti Natura 2000 a ochrane prírody v širších súvislostiach (vodné hospodárstvo, turizmus, ochrana prírody). Dôležitá je tiež spolupráca s miestnymi obyvateľmi, vlastníkami pôdy a podpora lokálnych obcí.

V komponente LIFE+ **Politika a riadenie v oblasti životného prostredia** boli schválené dva medzinárodné projekty riadené nemeckým prijímateľom s účasťou slovenských partnerov. Jedným z nich je projekt **Podpora ochrany prírody a biodi-**

verzity v mestských oblastiach: Ocenenie Európske hlavné mesto prírody a biodiverzity, na ktorom sa spomedzi siedmich európskych organizácií zúčastňuje aj Regionálne environmentálne centrum (REC) Bratislava. Tento projekt

Dunajské luhy

si dáva za cieľ zvýšiť ochranu prírody a biodiverzity v európskych mestách prostredníctvom zorganizovania medzinárodnej súťaže **Hlavné mesto prírody a biodiverzity** a zavedením konceptu pre takéto európske ocenenie.

Druhý medzinárodný projekt realizovaný 40 partnermi z 24 členských štátov EÚ s názvom **Ďalší rozvoj a implementácia systému monitorovania lesov na úrovni EÚ** sa zameriava na zavedenie celoeurópskeho harmonizovaného systému monitorovania lesných ekosystémov. Slovenskú republiku v ňom zastupuje Národné lesnícke centrum vo Zvolene.

(Pozn. red.: Program LIFE+ je nový európsky finančný nástroj pre životné prostredie s celkovým rozpočtom 2,143 miliardy eur na obdobie rokov 2007 až 2013. Počas tohto obdobia Európska komisia každý rok uverejní jednu výzvu na predkladanie ponúk pre projekty LIFE+. <http://ec.europa.eu/life>)

Mgr. Katarína Linkešová
Ministerstvo životného prostredia SR

